

5. За некалькі стагоддзяў дзейнасці каталіцкія ордэны ў значнай меры змаглі паўплываць на ментальнае поле культуры ВКЛ праз стварэнне пэўнага асяродку, дзе ўзаемадзеянне разнастайных сацыяльных станаў насельніцтва і прапанаваных інварыянтаў хрысціянскай культуры ішло вельмі актыўна.

Беларускія рэлігійныя выданні ў II Рэчы Паспалітай

Алена ГЛАГОЎСКАЯ, доктар.
Гданьскі ўніверсітэт, Польшча

У гісторыі Беларусі рэлігійная літаратура на беларускай мове займала асаблівае месца. У сувязі з рознымі рэлігійнымі ўплывамі на беларускай зямлі беларуская мова выкарыстоўвалася як прылада, каб прыцягнуць як мага больш вернікаў з “простага люду” да сваёй рэлігіі.

У пачатку XX ст. (пасля 1905 г.) паявіліся беларускія рэлігійныя выданні дзякуючы намаганням сьведамых беларускіх дзеячаў і духавенства. У 1906 г. біскуп — суфраган архідыяцэзіі магілёўскай выдаў у Пецярбурзе “Элементарнае для добрых дзетак католікаў”. Тады ж і Алаіза Пашкевіч-Цётка таксама ўклала “Малітоўнік для беларускіх дзетак”¹. Ксёндз Францішак Будзька пераклаў на беларускую мову (з польскай) “Кароткі катэхізм да прыспасаблення дзяцей да першай споведзі і сьв. камуніі” кс. Р.Філяхоўскага (Вільня, 1907), “Кароткую гісторыю Сьвятую” кс. Вацлава Шустэра (1914), “Кароткае аб’ясненне абрадаў рыма-каталіцкага касцёла” кс. Д. Бончоўскага (1914) і “Некалькі слоў аб пакуце” (1914).

Беларуская рэлігійная літаратура развівалася разам з беларускім нацыянальным рухам. Сярод яго дзеячаў апынулася значная колькасць духавенства — сьведамых беларусаў. У Віленскай каталіцкай семінары ў 1911 г. з ініцыятывы Адама Станкевіча заснаваўся беларускі гурток і бібліятэка. Налічалі: Язэп Рэшаць, Міхась Шалкевіч, Францішак Аляшкевіч, Андрэй Цікота, Кастусь Стэловіч. У Духоўнай акадэміі ў Пецярбурзе таксама ў 1913 г. быў створаны беларускі гурток, у які ўвайшлі, між іншым, Лук’ян Хвецька, Андрэй Цікота, Язэп Жаўняровіч, Віктар Шутовіч, Антон Неманцэвіч, Міхась Пятроўскі. Намаганнямі Антона Лявіцкага (Ядвігіна III), кс. Баляслава Пачопкі, Адама Бычкоўскага ў 1913 г. (да 1915 г.) пачала выходзіць першая беларуская каталіцкая газета “Беларус”.

Вялікай падзеяй было выданне ў 1915 г. малітоўніка “Бог з намi” ў апрацоўцы Б.Пачопкі.

Перыяд Першай сусьветнай вайны не спыніў палітычнай і выдавецкай дзейнасці беларускага духавенства. 8 кастрычніка 1917 г. у Пецярбурзе выйшаў першы нумар “Крыніцы” — каталіцкай тыднёвай газеты. У 1918 г. у Мінску былі выдадзеныя “Першыя малітвы і пазнаньне хрысціянскай праваслаўнай веры” айца Ваціслава Раманава і ў Вільні — “Аб’ясненне сымбалаў веры, малітваў і заповедзяў”².

Пасля 1921 г. значная колькасць духавенства разам з беларускім насельніцтвам, паводле Рыжскай дамовы, апынулася ў межах польскай дзяржавы. Для беларускіх выданняў спрыяў віленскі арцыбіскуп Юры Матулевіч. У 1922 г. за яго згоды выйшлі з друку “Нядзельныя эвангеліі і навукі” кс. Ш.Бобіча. Аднавілася і “Крыніца” (ад 1926 назва “Беларуская Крыніца”).

У II Рэчы Паспалітай было найбольш беларускіх выдаўняў каталіцкіх, крыху менш праваслаўных, пратэстанцкіх і вуніяцкіх. У 1926 г. у Вільні выйшаў малітоўнік кс. Кастуся Стэповіча “Голас думы”. У 1934 г. пабачыла свет другое выданьне. Падрыхтаваў яго кс. Вінцэнт Гадлеўскі. У 1927 г. кс. Язэп Рэшаць выдаў коштам віленскага аршыбіскупа Рамуальда Ялбжыкоўскага “Кароткі катэхізм для беларусаў католікаў”.

Вялікую ролю адыграла “Хрысьціянская Думка” — беларускі каталіцкі часопіс пад рэдакцыяй кс. Адама Станкевіча, якая пачала выходзіць ад 1928 г. Да 1939 г. на яе старонках, а таксама асобнымі выданьнямі надрукавана шмат твораў рэлігійнага зместу³.

У 1929 г. у Вільні заснавалася Беларускае Каталіцкае Выдавецтва з мэтай выдаваць беларускую рэлігійную літаратуру. Між іншым, яно выдала “Гісторыю сьвятую, або біблейную, Старога Запавету” (1930), “Гісторыю сьвятую біблейную Новага Запавету” (1933) кс. В.Гадлеўскага, “Лекцыі і Эвангэліі на нядзелі і сьвяты” (1938) кс. А.Станкевіча, “Маёвую чытанку” (1939) кс. Віктара Шутовіча⁴. Найбольшай праблемай быў недахоп грошай. 25 жніўня 1932 г. беларускія ксяндзы звярнуліся з просьбай да папскага нунцыя Мармадзі, каб паспрыяў выдаць Сьвятое Пісаньне на беларускай мове. У 1939 г. былі надрукаваныя “Чатыры Эвангэліі і Апостальскія Дзеі” ў перакладзе В.Гадлеўскага. Большасць каталіцкіх выдаўняў мела лацінскі шрыфт.

Сярод праваслаўных выдаўняў большасць — гэта часопісы і падручнікі да рэлігійнай навукі. Было іх нашмат менш, чым каталіцкіх. Прычынай такога становішча было малое зашкаўленьне царкоўнай іерархіі ў Польшчы беларусізацыяй царквы. У міжваенны перыяд былі выданыя “Сьвяшчэнная гісторыя Старога Запавету” (Вільня, 1926), “Праваслаўны малітвастоў на царкоўнаславянскай і беларускай мове” (Варшава, 1935), “Сьвяшчэнная гісторыя Новага Запавету. Падручнік для беларускіх школай і самаадукацыі” (Варшава, 1936) — усе Сяргея Паўловіча, настаўніка праваслаўнай рэлігіі ў беларускай гімназіі ў Вільні. З часопісаў варта ўспомніць “Праваслаўнага Беларуса” (1925), “Праваслаўную Беларусь” (1927—1928), “Народную Ніву” (1928), “Беларускую зарніцу” (1928—1929), “Сьветача Беларусі” (1930—1933, 1936), “Голас Праваслаўнага Беларуса” (1931—1932), “Царкву і народ” (1932—1933). З увагі на свой моцны нацыянальны беларускі дух гэтыя часопісы так каратка выходзілі.

Сярод вуніяцкай літаратуры можна вылучыць два часопісы “Да злучэньня”, які выдаваўся ў Альберціне каля Слоніма Таварыствам Езуса пад рэдакцыяй кс. Антона Неманцэвіча, у гадах 1932—1937, і “Злучэньне” (1937—1939) — у Варшаве. Пісалі ў іх прыхільнікі вуніі — ксяндзы А. Неманцэвіч, Я. Рэшаць, П. Татарьновіч, Б. Пачопка.

Адметнае месца займаюць выданні пратэстанцкіх касцёлаў, асабліва метадыстаў. З іх мсіяй звязаныя былі такія дзеячы беларускага руху, як Браніслаў Тарашкевіч, Аляксандр Уласаў, Антон Луцкевіч, Сымон Рак-Міхайлоўскі. Ад 1925 г. намаганьнямі метадыстаў надрукаваныя былі сьпеўнікі: “Песьні духоўныя з гары Сьіонскай: Сьпеўнік для беларусаў (мэтадыстаў)” (1925), “Божая ліра” (1930, 1936), Эвангэліі сьв. Яна, Марка, Мацея, а таксама брашуры рэлігійнага зместу: “Галоўныя асновы мэтадызму” (1925), “Служба божая” (1925), “Няйтральнага месца няма. Разважаньні рэлігійнага зместу”, “Прыповесьць пра блуднага сына” (1927), “Загінуў ці спасёны” (1932). Выдалі іх біблейнае выдавецтва “Компас” у Лодзі або суполка “Southern Trade” ў Вільні. У 1931 г. дзякуючы Брытанскаму і Замежнаму біблейнаму таварыству быў надрукаваны “Новы Запавет Госпада Нашага Ісуса Хрыста і Псалмы”.

Перакладаў са старацаркоўнаславянскай мовы на беларускую пастар Лукаш Дзекуць-Малей, Антон Луцкевіч апрацаваў літаратурна і спраўдзіў з грэцкім арыгіналам. Апрача іх над перакладам працавалі Браніслаў Тарашкевіч, Радаслаў Астроўскі, Адам Станкевіч, Сымон Рак-Міхайлоўскі, Аляксандр Коўш, а таксама настаўнікі і вучні беларускай гімназіі ў Вільні¹.

У гадах 1933—1939 Ян Пятроўскі выдаў часопіс “Сьветач Хрыстовае Навукі”, а ў 1927 г. дадатак да “Piełgrzymta Polskiego” “Дух і праўда” на беларускай мове. Батлысты ў гадах 1927—1928 рэдагавалі “Беларускую балонку” ў рускамоўным часопісе “Маяк”.

Такім чынам, багатая беларуская рэлігійная літаратура была вынікам працы сьведамых беларусаў — духавенства і сьвецкіх дзеячаў, звязаных з рознымі канфэсіямі. Усё гэта адбывалася ў часе, калі ў Савецкай Беларусі вялася вострая антырэлігійная прапаганда.

¹ Stankievič A. Bielaruski chryścijanski ruch. Vilnia, 1939. S. 37.

² Карский Я. Белорусы. Петроград, 1922. Т. 3, ч. 3. С. 166; Журня Ф. Беларускія рэлігійныя выданьні XIX—XX стст. // Божым шляхам. 1972. № 4 (132).

³ Głogowska H. Białoruskie wydawnictwa religijne w II Rzeczypospolitej a białoruski ruch narodowy // Narod i religia. Gdańsk, 1994. S. 145.

⁴ Тамсама. С. 146.

⁵ Picarda G. A study of the origins of the Byelorussian New Testament and Psalms (1931) // Божым шляхам. 1975. N 1—2. С. 20—21.

Прыватнае кнігадрукаванне Мінска ў XIX стагоддзі

*Ларыса ДОЎНАР, саборнік, супрацоўнік Адаўла рэдкай кнігі
бібліятэкі Беларускага ўніверсітэта культуры*

Пераломным момантам у кнігавыдавецкай справе Мінска стала XIX стагоддзе. Была скасавана екарынінская забарона вольнага друку і дазволена прыватнае кнігадрукаванне.

Пачынальнакам прыватнага кнігадрукавання ў Мінску стала яўрэйская друкарня, дзейнасць якой бярэ адлік з 1807 г. Па нашых меркаваннях, гэта было сямейнае прадпрыемства Бланштэйнаў (1807—1836), якія прычыніліся да 13 выданняў на яўрэйскай мове пераважна рэлігійнага зместу. У 1837 г. яўрэйскае кнігадрукаванне было забаронена.

З другога дзесяцігоддзя ў Мінску пачалі сваю дзейнасць друкары І. Стэфановіч (1817—1848) і З. Прэс (1818—1835). Кнігі, выдадзеныя імі, былі разнастайныя па змесце: працяколы паседжанняў, падручнікі, мастацкія кнігі. Акрамя выданняў на польскай мове былі два на рускай і адно на латыні. У 1833 г. у друкарні І. Стэфановіча, кошніяга тыпографа Губернскай друкарні, была выдадзена першая мінская мініяцюрная кніга “Подарок благонравным ученикам и ученицам...” А. Паўлава.

Мастацкія кнігі, асабліва мясцовых аўтараў, займалі выдучыя пазіцыі ў рэпертуары мінскіх друкароў. Лідэрам у гэтай справе стала друкарня Ёкеля Дворца, набытая ім ад Стэфановіча ў канцы 40-х гадоў. У 50—60-я гады XIX ст. Ё. Дворца супольна з выдаўцамі братамі Бейлінамі, якія мелі на той час у Мінску кнігарню,